

Břemeno dní

Čas předkolumbovských civilizací Střední Ameriky

Přislušníci všech lidských společenství, „nejprimitivnější“ stejně jako „nejvyspělejší“ kultury historie i současnosti, si uvědomují a snaží se pochopit a konceptualizovat plynutí času. Prostřednictvím kalendářních systémů střídajících všední a sváteční období synchronizují čas konkrétního lidského života s životním rytmem celé společnosti, s dlouhodobými přírodními a kosmickými procesy i s událostmi dávné minulosti. Soulad vlastního času s časem astronomickým, společenským a posvátným přináší jedinci pocit jistoty a bezpečí.

K nejpropracovanějším kalendářním systémům na světě dospěly indiánské civilizace Střední Ameriky, lépe řečeno Mezoameriky (tj. oblasti zahrnující střední a jižní Mexiko, Guatemala, Belize, Salvador a části Hondurasu, Nikaraguy a Kostariky). Rozvoj komplexu vzájemně na sebe navazujících a soupeřících kultur zde začal přibližně ve 2. století př. n. l. a skončil španělskou kolonizací v 16. století n. l., v životním stylu a mentalitě původních obyvatel nicméně stopy předkolumbovských tradic zůstávají patrné dodnes. Mezoamerická společnost se soustřeďovala kolem obřadních středisek doplněných zemědělským zázemím. Dominovali jí kněží, kteří na základě věšteb a astronomických pozorování řídili veřejné obřady a předávali ostatním poznatky o struktuře a dynamice vesmíru. Všechny mezoamerické kultury ovládalo intenzivní vědomí konečnosti a pomíjivosti světa a na druhé straně přesvědčení o jeho věčné obnově. Světy zanikaly, aby uvolnily místo jiným. Ostatně také v politické historii Mezoameriky lze pozorovat nápadnou periodicitu, stále znovu se střídající fáze utváření, stability, úpadku a nového vzniku států a impérií.

U zrodu středoamerického kalendářního systému stála pravděpodobně ryze sekulární potřeba spolehlivě rozvrhnout zemědělské práce a předvídat období sucha a monzunových dešťů. Základní strukturu kalendáře pak zkomplikovalo přesvědčení o magické povaze čísel i zájem o astronomii. Už nejstarší architektonické památky

se orientují podle astronomických jevů (slunovratu, rovnodennosti, oběhů Venuše atd.). Mezoamerická náboženství se pokoušela sladit a propojit lidský, kulturní prostor s nebeskými tělesy a jejich uspořádáním. Každé jednotlivé město bylo replikou vesmíru a zároveň obřadní scénou, na níž se v pravidelných intervalech přehrávalo stvoření světa i činy bohů, zaznamenané v mýtech. Jejich bezchybné opakování přispívalo k soustavné obnově světa a zároveň zajišťovalo božskou přítomnost ve světě lidí.

„Posedlost časem“, přesvědčení, že rytmus lidského života je třeba podříditi pohybům vesmíru a matematickým zákonitostem, charakterizovala především kulturu Mayů v jejím vrcholném období ve 3.–8. století n. l. Veškerým dochovaným mayským písemnictvím se prolínají kalendářní záznamy, usilující o správné zasazení událostí do širšího kosmologického kontextu. Naše znalosti o mayském chápání času jsou ovšem neúplné, zakládají se na poznatcích získaných archeology z hmotných pozůstatků a částečně rozluštěného mayského písma a na spise španělského dominikána Diega de Landy „Zpráva o věcech na Yucatánu“ (*Relación de las cosas de Yucatán*, 1566). Landa popsal oslavy několika mayských kalendářních svátků, stručně vyložil znaky pro různé dny a měsíce a pokusil se o fonetickou transkripci jejich názvů do latinky.

Pozoruhodné je, že ani jeden z několika vzájemně provázaných kalendářů nekoreloval plně se slunečním rokem, přestože maysští astronomové jeho délku určil s neuvěřitelnou přesností na 365,242 dne. Základní kalendářní jednotka užívaná v podstatě všemi středoamerickými etniky – „posvátný rok“, Mayi nazývaná *tzolki* – trvala 260 dní. *Tzolkin* se nedělil na měsíce, byl sledge 260 kombinací 20 jmen dnů a třinácti průvodních čísel. Prvnímu ze jmen bylo přiřazeno číslo 1 (například Imix), třináctému číslo 13 (13 Ben), čtrnáctému opět číslo 1, dvacátému jménu číslo 7 a prvnímu číslo 8 (tedy Imix), druhému 9 atd. Teprve po uplynutí všech 260 d

se na kalendáři znovu objevila kombinace 1 Imix. Posvátný rok určoval život každého jednotlivce. Božstva dne narození se stávala celoživotními patrony jedince, který často dostával podle tohoto dne jméno. Aby však bylo datum úplné, připojoval se k označení *tzolkinu* údaj o postavení dne v *haabu* neboli v kalendářním roce o 365 dnech. Ten se skládal z 18 měsíců po 20 dnech a z pěti bezejmenných dnů, během nichž se lidé z obavy před neštěstím postili a vyhýbali všem činnostem, které nebyly životně nutné. V každém z měsíců *haabu* se dny opět číslovaly, první pozice se ale označovala nulou, nikoli jedničkou. Mayové totiž uznávali jako „skutečné“ pouze dny ukončené, nikoli probíhající (podobně jako my po půlnoci začínáme časový údaj nulou, neboť neuběhla ještě ani jedna celá hodina nového dne). První den *haabu* byl tedy 0 Pop, poslední den prvního měsíce roku 19 Pop a po něm následoval první den měsíce následujícího, 0 Uo.

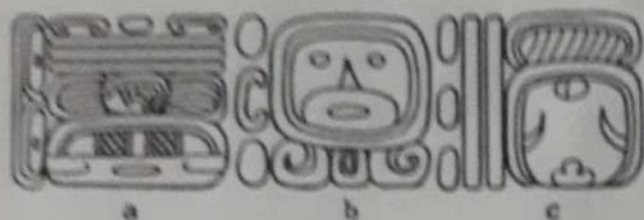
Začátek každého 365-denního *haabu* se slavil především s ohledem na právě ukončené pětidenní nepříznivé období. Oslavy se v detailech lišily podle toho, jaké konkrétní datum z *tzolkinu* připadlo na den 0 Pop. Z 20 jmen dnů *tzolkinu* se na začátku *haabu* mohla objevit jen čtyři, Ixc, Manik, Eb a Caban, byť s různými čísly. (Někdy po roce 900 n. l., kdy mayská oblast prodělávala období zmatků a úpadku, se celý systém kvůli chybnému počítání posunul o dvě místa dopředu, takže rok začínal jedním ze čtveřice dnů Kan, Muluc, Ix a Cauac.) Každý z těchto dní byl spojován s jednou ze světových stran, a oslavy proto začínaly u příslušné – východní, severní, západní či jižní – brány do města. Mnohem významnější než pouhý začátek *haabu* byl ale okamžik, kdy se po uplynutí 52 *haabů* a 73 *tzolkinů* na kalendáři znovu objevila stejná kombinace. Dnem 1 Ixc 0 Pop začínalo jakési nové „století“, rozvíjela se nová časová etapa, která se ale zároveň odvolávala na události vzdálené pět desítek slunečních let, neboť se znovu objevila stejná kombinace božských patronů. Mimoto se každý osmý *haab* protnul se stejným dnem 584-denního oběhu Venuše a konečně po 104 *haabech*, 146 *tzolkinech* a 65 obězích Venuše došlo ke zvlášť významnému souběhu všech tří cyklů. Všechna tato „výročí“ připomínaly oběti, procesí a budování oltářů, pyramid a stél – kamenných památníků s příslušným kalendářním údajem.

Tzolkin a *haab* představovaly kalendáře cyklické, které nerozlišovaly konkrétní dny se stejnou kombinací jmen. Zato prostřednictvím tzv. dlouhého počtu Mayové udávali postavení dne vůči pevně stanovenému bodu, což umožňovalo jeho jednoznačnou identifikaci. Jakkoli se ale archeologové pokoušejí korelovat mayská data, která se spolehlivě týkají určitých jevů na obloze, například zatmění Měsíce či Slunce, na přesném výchozím datu tohoto kalendáře se zatím nedokázali shodnout. V úvahu připadají léta 3399, 3144, 3139 nebo 3114 před n.l. V každém případě se jednalo o datum spíše hypotetické než historické, neboť podle dnes dostupných a da-

Zničení světa potopou (podle strany 74 Drážďanského kodexu) v představách starých Mayů

tovatelných památek mayská historie fakticky začíná o více než 3000 let později. I v tomto kalendáři, měřícím časové úseky mnohonásobně přesahující délku lidského života, Mayové zachovali jako základní jednotku den, maysky *kin*, nikoli vyšší celky (měsíce či roky). Ve sdružování dnů do delších úseků se spíše než přírodními fenomény (jako nejpřirozenější se nabízí měsíční fáze) řídili numerickým systémem. Běžně užívali dvacítkovou početní soustavu, nicméně pro potřeby kalendáře první vyšší jednotku 20 dní – *uinal* – násobili osmnácti a výsledný *tun*, 360 dní, tak alespoň přiblížili délce slunečního roku, přestože s 365-denním *haabem* neměl nic společného. Následoval dvacetinásobek *tunu*, *katun* o 7200 dnech, 20 *katunů* se skládalo v *baktun* o 140 000 dnech, 20 *baktunů* v *piktun* o 2 880 000 dnech a 20 *piktunů* v *kalabtun*, trvajícím 57 000 000 dní, tedy něco přes 156 000 slunečních roků. Při výpočtu data se počítaly jednotlivé

Mayské datum konce jednoho období: *katun 16*, končíci 2 Ahau 13 Tzec a odpovídající „dlouhému počtu“ 9.16.0.0.0. 2 Ahau 13 Tzec; a) konec *katunu 16*; b) 2 Ahau; c) 13 Tzec

sestupně seřazené řády *baktunů*, *katunů*, *tunů*, *uinalů* a *kinů* a jejich číselných hodnot. Když tedy Mayové napsali 9.16.0.0.0. 2 Ahau 13 Tzec (nikoli ovšem zleva doprava, ale shora dolů), udávali datum vzdálené od východního bodu letopočtu o devět období po 144 000 dnech (9 *baktunů*), 16 období po 72 000 dnech (16 *katunů*), žádné období 360 dnů (0 *tunů*), žádné období 20 dnů (0 *uinalů*) a žádné období jednoho dne (0 *kinů*), tedy celkem o 2 448 000 dní, přibližně 6700 slunečních let. Kombinace data *haabového* a *tzolkinového* počtu pak konkrétnímu dnu přisoudila božské ochránce a místo v kosmologii.

Dlouhý počet se užíval především pro zaznamenávání historických událostí, pro data významných obřadů, válek a také narození, sňatků a úmrtí panovníků. Z délky *piktunu* a *kalabtunu* je ale zřejmé, že měl zachycovat mnohem větší časové úseky než celou lidskou historii a datovat i události z času mytického a božského. Už proto, že příslušníci vládnoucích rodů odvozovali svůj původ od mytických hrdinů, a zajišťovali tak spojení lidí s bohy. I samotný dlouhý počet byl jen součástí většího cyklu – jeho výchozí den s *tzolkinovým* a *haabovým* označením 4 Ahau 8 Cumku představoval konečný bod předchozího velkého cyklu třinácti *baktunů*. Tak se nové časové úseky v nekonečných řetězcích stovek a tisíců let odvíjely a navazovaly na sebe ve stále se rozšiřujícím pohybu, jenž zdůrazňoval nepatrný podíl člověka na věčnosti. V mayských představách se cesta, po níž kráčel čas, táhla tak daleko do minulosti, že lidská mysl nebyla s to ji obsáhnout. O budoucí události jevíli Mayové zájem mnohem menší, protože ale předpokládali, že jejich vlastní svět má, podobně jako všechny předcházející a následující, přesně vymezenou dobu trvání, předpověděli v dlouhodobé perspektivě i jeho zničení (historik David Carrasco hovořil o 23. prosinci roku 2012 našeho letopočtu). Opět tak projevíli zvláštní, pro Mezoameriku charakteristickou kombinaci cyklického a lineárního chápání času. Konec jednotlivých kalendářních period Mayové všeobecně pokládali za mocné, vlivné a děsivé okamžiky, v nichž bohové a další síly tvoření bojovali s chaosem a obnovovali řád. Proto při těchto příležitostech kněží a vládců prolévají vlastní krev, zraňovali se a někdy se dokonce sami obětovali, aby odvrátili nepříznivá znamení. Tak přijímali svůj díl odpovědnosti za vesmírné dění.

Pro praktické účely byl základem dlouhého počtu *katun*, tedy úsek 7200 dní, necelých 20 slunečních let. *Katuny* se nazývaly podle dne *tzolkinového* cyklu, kterým končily. Byl to vždy den Ahau, jen s různým číslem. Každý ze třinácti *katunů* měl vlastního božského patrona, zvláštní obřady a pojila se s ním prorocství – pro mayskou mentalitu je příznačné, že většinou nepřiznává. Protože vládce každého *katunu* se projevoval vždy stejnými vlivy, dějiny se měly opakovat v cyklech po 13 x 7200 dnech, přibližně po 260 letech. O *katunu 13 Ahau* se říká: „neexistuje pro nás šťastný den“; 11 Ahau měl pověst „lakomého“, se „skrovnými dešti“; 7 Ahau charakterizoval „tělesný hřích, darební vládcové“. Jen pro tři *katuny* ze třinácti byla prorocství nadějnější. Také na konci každého *katunu* se vztyčovaly kamenné památníky s příslušnými daty a vyobrazeními vládců nebo kněží. I v běžné stavební činnosti Mayové respektovali kalendář. V řadě městských středisek jsou jednotlivé budovy datovány s pravidelnými odstupy jednoho *tunu*, tedy 1800 dnů.

Mayové nechápali chod času jako pohyb složitěho stroje, ale jako řadu bohů, kteří se střídají ve vládě nad světem, lépe řečeno, kteří nakrátko či nadlouho přijímají břemeno světa a jeho času a společně je nesou na ramenou od stvoření k zániku. Archeolog J. H. S. Thompson vysvětloval: „Kdybychom tuto představu užíli pro náš kalendář, měl by například 31. prosinec 1972 pět nosičů: bůh čísla 31 by nesl měsíc prosinec, bůh čísla 1 tisíciletí, bůh čísla 9 staletí, bůh čísla 7 desetiletí a bůh čísla 2 roky.“ Kalendářní cykly pak přirozeně vyplývaly z pravidelného střídání určitých bohů v procesí nosičů. Hieroglyfické kalendářní nápisy ukazují různé bohy čísel v okamžiku, kdy jejich cesta končí, jak sesouvají popruhy z čela, zatímco ti, kdo je vystřídali, si nadlehčují břemena jednou rukou a druhou se opírají o zem, aby dokázali vstát i s těžkým nákladem. Zjišťování příznivých a nepříznivých dní, vypočítávání poměrů vzájemných vlivů mnoha bohů všech kalendářních cyklů, představo-

Azteccká lidská oběť a boj bohů (podle kodexu Borgiova)

Aztécký kalendářní kámen s vyobrazením mýtu o čtyřech minulých světech-sluncích (originál v Mexickém národním muzeu)

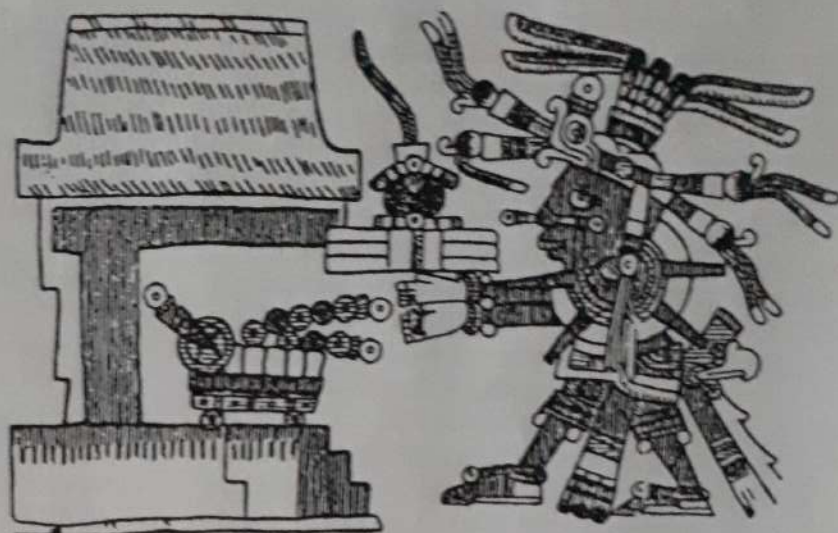
valo hlavní úkol mayského kněžstva. Kněží zvažovali příznivé a nepříznivé vlivy, oznamovali, které dny jsou vhodné pro určité činnosti, pro vedení války, zahájení stavby chrámu, uspořádání společného lovu, a v nepříznivých dnech nařizovali obřady pokání. Dny vlastně samy byly bohy. Ahau není pouze jméno dne, je to také Slunce; Imix byl bohem půdy; Kan přívětivým bohem kukuřice; Cimi bohem smrti. Bohové čísel 4, 7, 9 a 13 byli člověku příznivě nakloněni, zato bohů čísel 2, 3, 5 a 10 se Mayové obávali. Čím více činitelů mohlo ovlivnit předpověď, tím spletitějším se problém stával. Z tohoto důvodu také Mayové v žádném kalendáři nepočítali s přestupnými dny. Rytmus prolínajících se cyklů nesmělo nic narušit. Přesto si odchylku uvědomovali, pečlivě ji vypočítávali a zaznamenávali zároveň s každým kalendářním údajem. Bez této korekce by byl jejich kalendář pro účely zemědělství bezcenný a stal by se skutečně pouhou hrou čísel. Tím spíše, že na rozdíl od křesťanského kalendáře, usilujícího o univerzalitu, se mezoamerické kalendářní systémy region od regionu lišily. Genealogie jednotlivých dynastií v konkrétních mayských městských státech si po svém upravovaly chronologie, doslova se zmocňovaly úseků času a naplňovaly je novým významem.

Nevíme, zda kolaps mayské civilizace způsobil souběh zvlášť nepříznivých znamení, příčiny ekologické, vnitropolitické, vnější invaze nebo jiná katastrofa. V každém případě ale v krátkém období mezi léty 790

a 900 n. l. došlo k opuštění většiny městských center. Až na několik míst na Yucatanu přestal být ve svém celku užíván i složitý kalendářní systém a žádné z mezoamerických etnik, která z mayské tradice čerpala, pak už nikdy neužívala delších časových úseků než 52 slunečních let. I u pozdějších kultur přetrvala snaha odhalit rytmy světa a řídit se podle nich tak, aby byl zajištěn chod společnosti, a rytmus a forma zůstaly nezbytnými součástmi náboženství, umění, filosofie i vědy. Základem kalendáře se však stal sluneční rok, respektive období mayského *haabu* o 18 měsících po 20 dnech. Mezi pět nešťastných dní na konci se každých osm let pro vyrovnání vkládal šestý, slavený zvláštními obřady, čímž odpadla nutnost neustálého dopočítávání odchylky kalendářních údajů. Dál se nicméně užíval i posvátný rok o 260 dnech.

Aztékové, nejvýraznější z takzvaných „poklasických“ mayských kultur, kteří od 14. do počátku 16. století ovládli střed Mexika, nazývali posvátný „sled dnů“ kombinující dvacet jmen s třinácti čísly *tonalpohualli*. Opět se vždy, když byla číselná řada ukončena, začala opakovat znovu a totéž platilo pro seznam dní. Každá série 20 dnů měla v čele nějaké božstvo, další pak stálo v čele třináctidenních cyklů, které se s dvacetidenními prolínaly. Na rozdíl od mayského kalendáře známe význam všech jmen dnů i měsíců slunečního roku (ta souvisela se zemědělskými pracemi, což potvrzuje posílení praktické funkce kalendáře). Jednotlivé sluneční roky

*Tonatiuh, bůh slunce, vládce pátého
a posledního věku světa*

Azitékové označovali podle dne z *tonalpohualli*, jímž začínaly. Byla to opět pouze čtyři z 20 jmen (Dům, Králík, Třtina, Křemen) s různými čísly. I Azitékové pojmenovávali děti podle dne, v němž přišly na svět. Azitécké věštby z data narození v 16. století barvitě popsal františkán Bernardino de Sahagún. Jeho rukopisné dílo *Obecná historie věcí království Nového Španělska (Historia general de las cosas del reino de Nueva España)*, někdy zvané „Florentinský kodex“, podává na základě výpovědí pamětníků ucelený přehled světa lidí a nadpřirozených sil v Mexickém údolí před příchodem Španělů. Podle Sahagúna se o muži narozeném ve znamení *cipactli* (aligátor), prvním z 20 dnů *tonalpohualli*, říkalo: „Jeho dny jsou velmi šťastné... Pokud je synem vznešeného, bude pánem a boháčem; a jestli je synem nízkých a chudých rodičů, stane se váženým a všemi uznávaným; a pokud se v některém z těchto třinácti dnů narodí dcera, bude bohatá a získá vše, co je potřeba v domácnosti, k jídlu i pití.“ Zato znamení *ocelotl* (ocelot) bylo nešťastné. „Kdokoli se v něm narodí, ať vznešený nebo chudý, říká se, bude zajat v boji a ve všem, co učiní, bude zlý a nešťastný a oddaný ženám. A jestliže se přece stane dobrým mužem, sám se nakonec vydá do otroctví, protože se narodil v tomto znamení... Stejně tak žena narozená v tomto znamení, pokud je dcerou vznešeného, bude nevěrná a zemře s hlavou rozmačkanou kameny, a pokud bude chudá a pracovitá, bude žít v chudobě. Nevdá se dobře, neboť se narodila ve špatném znamení.“

Tonalpohualli a sluneční rok se po 52 slunečních letech scházely vždy v den Dva Třtina (*Ome Acatl*) posvátného kalendáře. Dvaapadesátiletý cyklus se nazýval *xiuhmolpilli*, „svazek let“. Slavnost, která jej završovala, také známe ze Sahagúnova podání. Azitékové chápali vyvrcholení cyklu, jako konec jednoho života a začátek nového. Během pěti neblahých dnů, *nemontemi*, posledního roku cyklu nechali proto vyhasnout ohniště a zničili zařízení domů. „Když se již blížil den označený pro získání nového ohně, každý obyvatel Mexika musel zahodit do vody nebo do kanálu a lagun kameny nebo klacky, které měli ve svých domech jako bohy, a také kameny, které sloužily u ohnišť k přípravě jídla a s nimiž drtili *ajje* neboli papriky, vyčistit dobře dům a nakonec uhasit všechny ohně.“ Těhotné ženy se ukryly do uzavřených místností s maskami na tvářích a dětem rodiče bránili

usnout, aby se ve spánku nezměnily v krysy. Kněží sledovali pohyb hvězd, většinou Plejád, a v okamžiku, kdy dospěly do středu oblohy, dali znamení, že svět bude žít dál. Pak „na hrudi zajatce získaného v boji ... rozdělali oheň ze suchého dřeva tak, že jiným suchým klacíkem točili velmi rychle mezi dlaněmi, a když se to zdařilo, otevřeli útroby zajatce a vytrhli mu srdce a vrhli je do ohně, aby jej rozdmýchali, a celé tělo pak vzplanulo.“ Běžci se zapálenými pochodněmi oheň roznášeli do chrámů ve všech městech a vesnicích a odtud si jej lidé brali pro své domovy. Obřad nového ohně se svou symbolikou vracel k prvnímu východu slunce na počátku světa, kdy se bohové sami obětovali ve prospěch lidí.

Novým ohněm začínali Azitékové i nový letopočet. Ukončené cykly totiž nijak nerozlišovali a historické i mytické události identifikovali pouze datem *tonalpohualli*, případně dnem a měsícem slunečního roku. Jako by evropští historikové udávali datum vyhlášení americké nezávislosti „4. července roku 76“ a bitvy u Slavkova „2. prosince roku 5“ bez bližší specifikace století. Lineární plynutí času se tak plně podřídilo cyklickému, klíčová nebyla doba, která uplynula mezi událostí a dneškem, ale božské vlivy a okolnosti udávající povahu dne, v němž se udála, a pro jejich určení datum *tonalpohualli* plně postačovalo. Azitécká mytologie také v mýtu o předchozích světech, „sluncích“, upřesnila a rozvedla téma mnohonásobného stvoření. Podle jedné z mnoha variant tohoto mýtu vládl v prvním období světa, zvaném Čtyři Ocelot, bůh Tezcatlipoca, jenž se nakonec změnil ve Slunce, zatímco jaguáři na jeho příkaz sežrali obry a lidi, kteří tehdy na zemi žili. Božským vládcem druhého období, Čtyři Vitr, byl Quetzalcoatl, jehož dech podobný smrti zničil svět a lidi proměnil v opice. Bůh deště Tlaloc dal světu světlo ve třetím období, Čtyři Déšť, ale pak jej zaplavil ohnivým deštěm. Chalchiuhtlicue, bohyně vod, vládla ve čtvrtém období jménem Čtyři Voda, v němž přišla potopa a lidé se změnili v ryby. Naše současné období, Čtyři Zemětřesení, ovládá bůh slunce Tonatiuh. Zničí je zemětřesením, až přijde čas.

Celé trvání vesmíru chápali Aztékové jako dynamické a nestabilní, se střídavými obdobími řádu a zmatku, života a smrti. Řád nemohl být obnoven bez obětí a rituálního prolévání krve lidí i bohů. Protože byli Aztékové přesvědčeni, že právě jim bylo svěřeno poslání přispívat k obnově čtvrtého světa, dosáhla jejich horlivá snaha oddálit zkázu těžko uvěřitelných rozměrů. Lidské oběti ve významných okamžicích kalendáře se počítaly na stovky a tisíce. Zároveň ale Aztékové věřili, že navzdory veškeré snaze na konci jednoho dvaapadesátiletého cyklu svět definitivně zanikne. Postrádali dlouhodobou perspektivu mayského „dlouhého počtu“ a nad optimistickým přesvědčením o kosmické obnově tak převažovalo vědomí konečnosti, možného náhlého zániku. Tím spíše, že páté slunce mělo být posledním. Také přesvědčení o předem a navždy dané povaze jednotlivých dnů, určené jejich kalendářem jednoznačněji než v rámci mnohonásobně komplikovanějšího systému mayského, posilovalo to, co Tzvetan Todorov nazval „aztéckým fatalismem“. Protože svět byl „těhotný předem určenými významy“ a vše bylo možné předvídat, nebyl pro Aztéky život jednotlivce „otevřeným polem možností, nýbrž uskutečňováním vždy již existujícího řádu“.

Ve své práci *Dobytí Ameriky* (vydané francouzsky v roce 1982 a anglicky o dva roky později) Todorov přehodnotil dobytí aztécké říše v letech 1519–1521 právě z pohledu aztéckého chápání času. „Podřízení přítomných dějů minulosti“ podle něj Aztéky zbavilo možnosti efektivně reagovat na zcela nečekanou a nepředvídanou španělskou invazi. „Mistři symboliky a rituálního diskursu se ukázali neschopnými improvizovat.“ Protože se nic nedělo náhodně, pro každou neobvyklou událost, vymykající se zavedenému pořádku, hledali v minulosti stejnou kombinaci kalendářních vlivů a pak se podřídili jejímu diktátu. Přesvědčení, že se všechny předpovědi naplní, Aztékům bránilo vzepít se zjevenému osudu. „A věci se skutečně vyplňují, protože lidé tomu ze všech sil napomáhají; v jiných případech je proroctví o to pravdivější, že je ve skutečnosti formulováno zpětně.“

Příchod Evropanů do Mezoameriky téměř potvrdil katastrofické scénáře původních obyvatel. Hluboká krize indiánských společenství v prvních stoletích po „objevení“ je nezpochybnitelná, jakkoli se v posledních desetiletích množí snahy korigovat černobílý obraz střetnutí bílých útočníků a jejich obětí. Zároveň ale od prvních okamžiků na troskách starého světa vznikaly zárodky světa nového. Synkretismus se zvláště výrazně projevil v oblasti náboženství. Katolická církev na Indiány vyvíjela intenzivní tlak a snažila se zcela potlačit jak domorodé bohy a rituály, tak kalendářní systém, s náboženstvím úzce propojený. Věčnou obnovu světa tak opět nahradila představa o břemeni dní, nesených od stvoření ke konci světa – nikoli ovšem k všeobecnému zániku a následnému vzniku světa nového, ale k triumfálnímu druhému příchodu Krista. Misionáři se dokonce pokoušeli napřímít do jedné časové posloupnosti tři předchozí

aztécká „slunce“, přesně je datovat v rámci křesťanské chronologie a vyložit je jako analogie biblického příběhu o potopě či zkáze Sodomy. Pozoruhodné je, že při tom respektovali aztécké časové jednotky a délku každého z těchto „věků lidstva“ určili na $13 \times 52 = 676$ let. Sami Aztékové ale v zásadě mnohem snadněji chápali a přijímali za svou představu soudného dne jako konce, na nějž se lidstvo musí připravit, než potopu světa nebo Kristovo narození jako pevný začátek časové osy.

Na druhé straně samozřejmě ani křesťané nechápal plynutí času výhradně lineárně. Právě cyklické svátky s rychle získaly oblibu Indiánů, kteří ke katolickým obřadům a jejich příslušné symbolice připojovali reminiscence předkolumbovských rituálů. Tak mohli v rámci nového systému dál přispívat k vesmírné regeneraci. V Mexiku se unikátním způsobem rozvinula tradice oslavy Dne mrtvých (*Día de los Muertos*) a Všech svatých (*Todos Santos*) na přelomu října a listopadu. Prostřednictvím obětí v podobě svíček a pokrmů se při nich obnovuje duchovní sounáležitost žijících lidí, jejich zesnulých předků, rodinných příslušníků a přátel i křesťanských světců. Po sklizni první kukuřice v oblasti mayské vysočiny se vždy třetí týden v červenci koná svatojakubská slavnost (*Fiesta del Santiago*). Katolický svátek sv. Jakuba (23. července) se změnil v rituál zajišťující plodnost a upevňující rovnováhu světa. Zároveň mezi indiánskými obyvateli španělských kolonií přetrvávaly snahy manipulovat nadpřirozenými silami a zjišťovat jejich povahu před důležitými rozhodnutími – tedy to, co evropské pozorovatele nepříliš přesně nazývali „pověrami“ a „magií“. Charakter jedince dál určovalo datum narození navzdory tomu, že se osobním ochráncem stal příslušný katolický světec. Archeolog Sylvanus Morley si všiml, že u dnešních Mayů při výpočtu šťastných a nešťastných dnů „sedm dní křesťanského týdne nahradilo původních 26 dní starého *tzolkinu* neboli posvátného obřadního roku. Úterky a pátky platí za dny nešťastné, pondělí a sobota za šťastné. V pondělí se obvykle slaví svatby. Soboty jsou pokládány za šťastné dny pro kupování losů.“ Mayové tak ani ve 20. století nepřestali „zmocňovat“ dny pod nadvládou božských nosičů.

Literatura: B. de Sahagún, *Historia general de las cosas de Nueva España*, ed. A. López Austin, J. García Quintana, Madrid 1988; D. Carrasco, *Náboženství Mezoameriky*, Praha 1998; S. Gruzinski, *Conquest of Mexico*, Cambridge 1993; S. G. Morley, *Mayové*, Praha 1971; J. E. S. Thompson, *Sláva a pád starých Mayů*, Praha 1971; T. Todorov, *Dobytí Ameriky*, Praha 1996; G. Vaillant, *Aztékové*, Praha 1974.

Mgr. Markéta KRÍŽOVÁ (nar. 1974), interní doktorka Střediska iberoamerických studií FF UK, se zabývá indiánskými kulturami Severní a Střední Ameriky a jejich styky s evropskou civilizací.